

DÎVÂNLAR ÜSTÜNE
–ELEŞTİRİLER–
(TÜRK EDEBİYATI, S.399, Mart 2006)

Ömür Ceylan

Divan şiiriyle ilgilenip de M.Ali Tanyeri adını duymayan yok gibidir. Ülkemizdeki üniversite ve akademik yayın sayısının parmakla gösterildiği yıllarda, bugün bile başucu kitaplarımız olan eserlere imza atmış grubun içindedir sayın Tanyeri. Genç sayılabilecek bir yaşta, elim bir trafik kazasında kaybettiğimiz merhum Mehmet Çavuşoğlu ile birlikte Ali Nihat Tarlan Hoca'dan yalnız Zâtî Dîvânı'nı değil adeta onun "akademik ciddiyet ve gayretini" de devralmışlardır¹. Mertol Tulum ve Çavuşoğlu ile yaptıkları neşirler², M. Ali Tanyeri adını da Arap harfli Osmanlı metinlerinin ölümsüz uzmanları arasına sokmuştur.

Sayın Tanyeri son yıllarda ilgisini metin neşirinden ziyade Türk şiirinin deyim varlığına teksif etmiş, bir yandan Behcet Necatigil'le paylaştığı doyumsuz anıları (Hilmi Yavuz'la beraber) bir eserle taçlandırırken³, bir yandan da halk ve divan şiirinde kullanılan deyimleri anlatan hayranlık uyandırıcı eserler yazmıştır⁴.

"Divanlar Üstüne –Eleştiriler–", Mehmet Ali Tanyeri'nin yayımladığı son kitabı. Birkaç ay önce (Ekim 2005) Turkuaz Yayınları arasından çıkmış ve orta boy 131 sayfadan oluşuyor*. Yazarın da ilk cümlede belirttiği gibi 12 eleştiri yazısı içeren eser, her ne kadar "Divanlar Üstüne –Eleştiriler–" adını taşıyorsa da eleştirilen neşirlerden üçü dîvân metni değil. Merakı mucib olur diye eleştirilen neşirleri ve neşirlerini sayalım: "*Şehzade Korkut Osmanlı Hanedanında Bir Şair* (Filiz Kılıç); *Muhibbî Divanı* (Coşkun Ak); *Bağdatlı Rûhî Dîvânı* (Coşkun Ak); *Neyyir Dîvânı* (Sadık Erdem); *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar* (Ahmet Talat Onay, Hazırlayan: Cemal Kurnaz); *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye* (İlhan Genç); *Erzurumlu Darir Kısası-i Yûsuf* (Leyla Karahan); *Şeyhülislam Yahya Divanı* (Hasan Kavruk); *Ahmed-i Dâî Dîvânı* (Mehmet Özmen); *Behiştî Dîvânı* (Yaşar Aydemir); *Adnî Dîvânı* (Bilal Yücel) ve *Hasan Sezâyî Dîvânı* (Müberra Gürgendereli)"

Ne yazık ki üniversitelerimizde tez çalışması olarak hazırlanan metin neşirlerinin çok az bir kısmı yayımlanabilmektedir. Bununla birlikte bilimsel ve yarıbilimsel ölçütlerle yayım şansı bulmuş divan, divan-ı ilahiyat ve mesnevilerimizin sayısı –tahminen- 150 civarındadır. Erbabına malum zorluklar ve tehlikeler taşıyan metin neşri, aslında bir türlü rayına oturamadığımız tenkit müessesesi ile başat bir gelişme göstermeliydi. Fakat çoğunlukla indî bir takım keyfiyetlerle kaleme alınan eleştiri yazıları, hem eleştirinin müesseseseleşmesini hem de gerçek anlamda eleştirilenlerin yetişmesini geciktirmiştir. Bu yüzden de kitaplıklarımızdaki en büyük boşluklar eleştiri eserleri rafında bulunuyor hâlâ.

Akademik usullerle hazırlanmış çalışmaların tenkit hakkı elbette yalnız akademisyenlere ait değildir. Üniversitelerimizdeki Eski Türk Edebiyatı camiasından Tunca Kortantamer, Günay Kut, Cemal Kurnaz, Abdülkadir Gürer, Adem Ceyhan, İsmail Hakkı Aksoyak, Fatih Köksal, Ali İhsan Öbek vb. araştırmacıların imzalarını taşıyan pek çok

¹ Zâtî Dîvânı'nın gazeller kısmını, Ali Nihat Tarlan yayımlamaya başlamış, ilk iki cildin yayımından sonra Hoca ebediyete intikal edince Çavuşoğlu ve Tanyeri tarafından tamamlanmıştır. Bkz. Mehmet Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, *Zâtî Dîvânı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon)*, Gazeller Kısmı III. Cild, İÜEFY, İstanbul 1987.

² A. Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri, *Yahya Nev'î Dîvânı*, İÜEFY, İstanbul 1977; Mehmet Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, *Hayretî Dîvân Tenkidli Basım*, İÜEFY, İstanbul 1981; *Üsküblü İshak Çelebi Dîvân Tenkidli Basım*, MSÜY, İstanbul 1989.

³ Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, *Şiirler 1938-1958 Behcet Necatigil*, YKY, İstanbul 1995.

⁴ M. Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Türk Halk Şiirinde Deyimler*, Özgür Yayınları, İstanbul 1996; *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

* Bundan sonra köşeli parantez içerisinde gösterilecek sayfa numaraları bu esere aittir.

nitelikli tenkit yazısı yayımlandı bugüne kadar. Fakat sadece rahmetli Orhan Şaik Gökyay'ın eleştiri yazıları; “Destursuz Bağa Girenler”, “Eski Yeni ve Ötesi”, “Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif” ve “Güçlük Nerede” adlarıyla kitaplaşarak raftaki yerini alırken⁵, son yıllarda bunların yanına yalnızca Mertol Tulum'un hacimli çalışması gelebilmişti⁶. Ne sevindiricidir ki artık “Divanlar Üstüne -Eleştiriler-” de aynı rafı paylaşıyor.

Merhum Tunca Kortantamer Hoca, “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları” isimli yazısında, metin neşrine yeltenen gençler için çıkış noktası olarak Orhan Şaik Bey'in “Destursuz Bağa Girenler” kitabını tavsiye ediyor⁷. ‘Ya bu eleştirilerin bir benzeri de benim için’ yazılırsa deyip ayağını denk alması için. Gerçekten de özellikle öğretim üyelerini hedef aldığı yazılarda üniversiteleri ve eğitim seviyelerini de iğneleyen Gökyay, kılı kırk yararcasına incelediği metinleri, zarif, keskin ve kimi zaman da acımasız bir üslupla yazılarına konu edinerek bir zamanlar pek çok akademisyenin korkulu rüyası haline gelmiş. Şarkiyatçılığın hanımefendi ismi Annemarie Schimmel'in, bir toplantıda kendisine “son zamanlarda neler yaptığını” soran Gökyay'a verdiği cevap, akademisyen cephesindeki tedirginliği samimiyetle yansıtır:

— Sâyenizde hiçbir şey yapamıyoruz Beyefendi!

Fakat bugünden dönüp bakıldığında Orhan Şaik Gökyay'ın bu eleştiri yazılarıyla çok önemli bir iş başardığını anlıyoruz. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerine Hoca'nın eleştiri kitaplarını okutuyor ve Osmanlı metinleri içinde gizlenmiş olan bubi tuzaklarına dikkatlerini daha etkili biçimde çekebiliyoruz. “Ser-münekkid-i merhûm”un yazılarında kıyasıya eleştirdiği hocalarımızın da pek çoğu herhangi bir itibar kaybına uğramış değil. Orhan Şaik Gökyay gibi Ali Nihat Tarlan, Faruk Kadri Timurtaş, Muharrem Ergin, Nihat Sami Banarlı, Ahmet Kabaklı ve diğerlerini de minnet ve şükranla anıyoruz bu gün.

M. Ali Tanyeri de Orhan Şaik Hoca gibi eleştirdiği metinlerin altında öğretim üyelerinin imzaları bulunmasından eğitim kalitesi ve öğrenciler adına büyük endişe duyuyor ve bunu kitap boyunca satır aralarında hissettiriyor. Eserine, henüz ikinci cümlede: “Yurdun her köşesinden dîvân edebiyatını öğrenmek için gençler evime geliyor. [s. 9]” diyerek başlayan sayın Tanyeri, sık sık kendisini yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin de ziyaret ettiğini vurgulayarak [s. 65, 93, 111], üniversitelerimizdeki ilmî seviyenin derekesini ima etmek zorunda kalıyor. Aslında yazarın kısa sunuş yazısı, kitabın yazılış amacını açıkça ortaya koyuyor:

“... Bu kitapta eleştirilen eser sahiplerinden biri hariç, diğerlerinin hepsi üniversitede öğretim üyesidir.

Metin-İnceleme içerenleri; yanlış okuma, edisyon kritik, deyimler, imla yönünden değerlendirdim. Özellikle bu yazarların edisyon kritiği ve deyimleri bilmediklerini gördüm ve gösterdim.

Bu eleştirileri, yazarlarına olduğu kadar, yetişmekte olan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri öğrencilerine bir şeyler öğretmek için kaleme aldım...

Yıl 82 idi sanırım. Çavuşoğlu, “Ali'm iki dîvân çıktı, yanlışlarla dolu!” dedi. Ben de “Yazsana!” dedim. Çavuşoğlu, “Biri arkadaşım, diğeri nev-heves!” dedi. Ben de, “Sen yazmazsan kim yazacak!” dedim. Benim böyle bir kaygım yok, çünkü bu kitap sahiplerini tanımiyorum.

⁵ Orhan Şaik Gökyay, *Destursuz Bağa Girenler*, Dergah Yay., İstanbul 1982; *Eski Yeni ve Ötesi*, İletişim Yay., İstanbul 1995; *Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif*, İletişim Yay., İstanbul 1997; *Güçlük Nerede*, İletişim Yay., İstanbul 2002.

⁶ Mertol Tulum, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul (Menâkıbü'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme)*, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000.

⁷ Tunca Kortantamer, “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları”, *MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi [Amil Çelebioğlu Armağanı]*, S.7, İstanbul 1993; aynı yazı için bkz. Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, KTBY, Ankara 2004.

Çavuşoğlu'ndan bir başka anı: “Ali'm, Hayretî çikâlı bir yıl oldu. Kimse iyi veya kötü bir şey yazmadı. Bu ne sessizlik!” dedi. Geç de kalmış olsam bile, ben bir şeyler diyorum: Tek isteğimi dikkatli okunması bu yazdıklarımın.

Genç öğretim üyelerinin yanlışları olabilir. Raportörler ne iş yaparlar, anlamakta güçlük çekiyorum. Bu kitabın ömrüm vefa ederse çok baskısı olacak, o zaman yapacağım ilavelerde onlara çok da sözüm olacak! [s. 7]”

Sayın Tanyeri ile tanışma bahtiyarlığına henüz erişemedim, fakat tavsiyesine uyarak yazdıklarımı dikkatlice okudum. Öncelikle üniversitelerdeki Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri ve öğretim üyeleri hakkında “Sunuş” yazısıyla ipuçlarını verdiği kanaatlerini yadırgadığımı itiraf etmeliyim. Hele kitabın ilerleyen sayfalarında bu kanaatlere dayalı verdiği hükümler, eleştirilerine muhatap naşirlerden biri olmadığım halde bir üniversite mensubu olarak beni üzdü. Eleştirilen metinlerin altında imzası bulunan sayın naşirler her halde cevap vereceklerdir; benim niyetim onları savunmak gibi hakkım ve haddim olmayan bir işe girişmek değil. Lakin birkaçı hariç bugün tamamı prof. titri taşıyan bu değerli bilim adamlarına:

“... bu iki gazeli, bir gün gerçek bir araştırmacı, Muhibbî'nin divanını hazırlarken yardımım dokunsun diye yazdım!” [s. 37]

“... Bu fark vezne uygun değildir. Vezne uygun olmayan, yanlışdır. Yanlışın dîvânda işi ne!” [s. 46]

“... Bu anıyı yazmaya ne gerek vardı dersiniz cevabını Kaygusuz'dan alırsınız. *Ârif olan anladı, câhil olan tanıladı!*” [s. 76-77]

“Siz bir deyim oluşturmuş sözcükleri ayırarak her birini madde başı yaparsanız, bu işten nasibinizi almamışsınız demektir. ...siz deyimleri de bilmiyorsunuz.” [s. 110]

“On deyim var diyorsunuz. Bir deyim çıkıyor, bu nasıl inceleme!” [s.114]

“Daha önce de yazdım, yine de yazıyorum. Osmanlıca'da yazılışları aynı, okunuş ve anlamları ayrı olan kelimeler vardır. Bunları bilmiyorsanız yanlış yapacaksınız demektir.” [s. 119]

“*Redhouse* ve *Yeni Tarama Sözlüğü*'nü iyi kullanabilseydiniz bu kadar anlam ve imla yanlış olmazdı!” [s. 124]

gibi lisans öğrencilerine dahi sarf edilmeyecek alay ve azar cümleleriyle hitap edilmesini, ne yazarın vukûfuyla ne de eserinin kalitesiyle telif edemedim. Kendi örneğimden yola çıkarak samimiyetle ifade edebilirim ki, Türkiye üniversitelerinde okuyan öğrenciler, lisans yıllarından beri duydukları M. Ali Tanyeri adını, Ali Nihat Tarlan, Fahir İz, Mehmet Çavuşoğlu ya da Mertol Tulum adlarından ayrı ve farklı düşünmezler. Düşünmeleri yolunda da hocalarından en küçük bir telkin almazlar. Hatta itiraf edeyim ki, “*Aslında hiçbir doktora tezinde yanlış okunmuş bir kelime bile olmamalıdır!*” [s. 121] cümlesini sayın Tanyeri'nin kaleminden o yıllarda okumuş olsaydım, doktora yapma cesaretini kendimde bulamazdım. Gerçi yukarıdaki cümleyi bugün okuyunca da hatasız olmaları muhal birkaç parça yayımlım hiç olmayıverseydi diye düşünmedim değil. Neyse, bu bahsi daha fazla uzatmadan esere dönelim.

Divanlar Üstüne –Eleştiriler-'de, daha çok edisyon kritikteki yanlış fark tercihleri ile okuma/anlama hataları üzerinde duruluyor. Kitapta defalarca tekrarlanan “Yanlış, fark gösterilmez!” kaidesi ve “deyim/kelime grubu” açmazı üzerine tartışmayı, eleştiriye muhatap olan naşirlerce yazılacak yazılara bırakmak doğru olacaktır. Sayın Tanyeri'nin müdahalelerini yanlış ve naşirlerin tespitini doğru bulduğum onlarca örnek de doğru tekliflerin sahibi olan naşirlerce savunulmalıdır elbette. Ama hem eleştirilen metin sahibinin, hem de eleştirmen sayın Tanyeri'nin tekliflerine itiraz ettiğim bazı noktalara değinerek, her bakımdan faydalı bulduğum bu yeni eleştiri eserinin tanıtımına –ve belki yeni baskılarına-, bir nebze de olsa katkı sağlamak istiyorum.

İlk beyit, Harîmî mahlasıyla şiirler yazar Şehzâde Korkut'a ait:

**Anıñün lenger-i dil kanda eyleşse
Çeker habl ü dâduñ anı deryâ**

Metni yayımlayanca “12’li hece vezni” ile yazıldığı söylenen beyte Sayın Tanyeri şöyle müdahale ediyor:

“İkinci dize 11 hece. Bunu da düzeltelim; ‘dâduñ’dan sonra [hep] sözcüğünü yazarsak, vezni ‘12’li hece vezni’ olur.”[s.11]

Eleştirmen tarafından müdahale edilen ikinci mısraın yukarıdaki haliyle 10 heceden oluştuğunu, dikkatli okurlar hemen farketmiş olmalı. Bu, kitap boyunca sık sık karşılaşılan ve özellikle bir eleştiri eserinde haddinden fazla sıkıntı veren dizgi yanlışlarından/eksiklerinden biri. Beytin eleştirilen neşirde de “**deryâya**” olan son kelimesi sehven “**deryâ**” şeklinde eksik alıntılanmış. Fakat asıl problem bu dizgi dikkatsizliği değil. 12’li hece vezniyle yazıldığı naşir tarafından tespit ve münekkitçe tasdik edilen beytin ilk dizesi, aruzun hezec bahrinden “mefâ’îlün/ mefâ’îlün/ mefâ’îlün” kalıbına da uyuyor⁸. Şüphe ve merakı tahrik eden bu durumun bir tesadüf mü yoksa tevafuk mu olduğu, aynı manzumedeki diğer beyitlere bakınca anlaşılıyor:

**Yine düşdi deli dil özge sevdâya
Yine virdi bu kurı başı gavgâya
Gözümden şöyle çıhdı yine ‘âlem kim
Dil ü cân-ı cihân hep gitdi yağmâya**

Kısa vezinlerde alışık olduğumuz birkaç imale ile bu beyitler de yukarıda andığımız aruz kalıbına uygun. Şu halde şiirin aruz vezni ile yazıldığına hükmetmemiz için tek engel, sayın Tanyeri’nin [hep] kelimesini ekleyerek, “**Çeker habl ü dâdun [hep] anı deryâya**” şeklinde tamir ettiği mısra görünüyor. “Mefâ’îlün/ mefâ’îlün/ mefâ’îlün” kalıbının kılavuzluğunda mısra yeniden kurulmaya çalışılınca asıl hata kendisini ele veriyor. Anılan şekliyle tamirden ziyade tashihe ihtiyacı olan beytin doğru okunuşu şudur:

**Anıñçün lenger-i dil kanda eyleşse
Çeker habl-i vidâduñ anı deryâya**

Şiirin başından beri sevdiği uğruna çektiği çileleri anlatan şair; “... Onun için de gönül çapası nereye atılmış olursa olsun, senin sevginin ipi (onu) yine denize çeker” diyerek bir türlü durulmayan deli gönlünü mazur göstermeye çalışıyor. Dolayısıyla bu beyit de ait olduğu manzumenin diğer beyitleri gibi aruz vezniyle yazılmıştır.

Bu kez örnek Muhibbî Dîvânî’ndan. Nâşirin okuyuşu ve beyti nesre çevirişi şöyle:

**Hûblar gerçi cihân içre firâvân inler
Lîk ol âfet-i cân serv-i hûbân inler**

“Gerçi dünya içinde güzeller çokcadır. Ama o cân afeti güzeller servisi bir tanedir.”

Sayın Tanyeri’nin tashihi de şu şekilde:

“İniler redifinde olan bu gazeli, inler şeklinde okumak doğru değildir. Vezin bize ipucu da veriyor. İkinci dizenin vezni bozuk. Hûbân yerine hırâmân sözcüğünü koyarsak vezin düzelir. İkinci dize buna göre, ‘Ama o cân belâsı nazlı nazlı salınan servi boylu güzel inler.’ [s. 25]

Gazelin redifinde problem vardır, doğru; fakat bu problemin giderilmesinde veznin her hangi bir katkısı yoktur. Hûbân/hırâmân düzeltmesini yaptıktan sonra inler sözcüğü her iki dizide de vezni bozmamaktadır zaten. Bozuk olan beytin anlamıdır. “Nazlı nazlı salınan servi boylu güzel” neden “inler” ki?! Bu geleneğe “inlemek” ya da “inilemek” güzellere değil zavallı âşıklara yakışır. Nitekim Muhibbî’nin de geleneğin bu kabulünü yıkma niyeti yok. Onun söylemek istediği yalnızca şu: “Güzeller, dünya içerisinde pek çok (sıfatla, isimle) anılırlar. Fakat o cân âfeti, serv-i hırâmân (diye) anılır.” Gazelin redifi “**iniler**” değil

⁸ “Hezec-i Müseddes-i Sâlim” denilen bu kalıp için bkz. Ali Şir Nevâî, *Mizânü’l-Evzân*, Hazırlayan: Kemal Eraslan, TDKY, Ankara 1993, s. 140.

“**añılur**”dur. Aynı gazelinmakta beyti de hemen bu beytin ardından masaya yatırılıyor. Orada da tabii ki “iñler”, “añılur” olmalı.

Yine bir Muhibbî beyti. Önce nâşirin okuyuşunu ve çevirisini görelim:

Güldi üstüme benüm haste idüm yâr didi

Bir uzun añlayamaz nâle ile zâr çeker

“Sevgili, yüzüme bakıp, hasta idim dedi. Uzun, anlaşılmaz bir inleyişle ağlar.”

Ve sayın Tanyeri’nin düzeltmesi:

“*Gülmek, gelmek* okunmalıydı. *Üstüne gelmek*: Birini görmeye gitmek, ziyaret etmek demektir. Beyit nesre böyle çevirilmeliydi: Hastaydım, sevgili ziyaretime geldi, bana sen uzun, anlaşılmaz bir inleyişle inlemektensin dedi.” [s. 32]

Anadolu’da bugün de hala yaygınca kullanılan “üstüne gelmek” deyiminin tespitiyle beytin anlamı nispeten açılıyor. Fakat ikinci dizenin ikinci kelimesi “uzun” diye okunup bir de ‘nâle’ye sıfat olarak yakıştırılınca, hem nâşir hem de sayın Tanyeri, “anlayamaz” kelimesini, “anlaşılmaz” şeklinde yorumlamak zorunda kalıyorlar. Halbuki “**uzun anlayamaz**” okunan kelimeler, “kendinde olmayan, bilinci kapalı” anlamındaki “**özün anlayamaz**” yapısıdır. Şairin hayali tamamen farklı. Muhibbî, sevgilisinin acımasızlığını anlatabilmek için kendisini önce ateşler içinde yanan ve bu halde dahi aşkını ve sevdiğinin adını sayıklayan bir hasta olarak tasavvur ediyor ve diyor ki: “Hasta idim, sevgili benim ziyaretime geldi. (Ben, son nefesimde dahi aşkımı ve onun adını sayıklıyorken o, umursamaz tavırlarla) bir kendini bilmez inleyip ağlıyor (işte) dedi!”

Bu kez örneğimiz Esrar Dede’nin *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye*’sinden ve sayın Tanyeri’nin önemle üzerinde durduğu doğru nüsha farklarının tespit edilmesi üzerine. Vezne ve anlama uygun olmayan farkların gösterilmemesi gerektiğini düşünen ve bunun yanlış olduğunu defalarca vurgulayan Yazar, sayfalar boyunca ve onlarca beyte yaptığı gibi, yine aparatlarda bulunmaması gereken nüsha farklarını ayıklıyor. Beyit, Niyâzî’nin. Nâşir’in okuyuşu ve nüsha farkları şöyle:

Gönül kan yutsa az genc-i şitâ-yı fitnede zîrâ

Cüdâ-yı bâde-i gül-reng-i rûy-ı âftâbuñdur

(az genc-i : er geç Ü2; şitâ-yı: âşinâ-yı Ü4; cüdâ-yı: Hudâ-yı Ü1; rûy-ı rûy-ı M, Ü3)

Sayın Tanyeri’nin eleştirileri ise şunlar:

“*Genc-i şitâ-yı fitne*, mihnet kışının hazinesi demektir. Kış’ın, hazinenin bu beyitle ilgisi yok. Beyti farkları hesaba katarak şöyle nesre çevirebiliriz.: Gönül, güneşe benzeyen yüzünün gül renkli şarabından ayrı olduğu için çok ıstırap çekse ve mihnet (denizinde) yüzse de eninde sonunda (kurtulacaktır). Farklardan ‘cüdâ-yı: Hudâ-yı’ yanlış, diğerleri doğrudur.” [s. 67]

Bir başka deyişle sayın eleştirmen, farklardan yola çıkarak beytin şu şekilde kurulması gerektiğini söylüyor:

Gönül kan yutsa er geç âşinâ-yı fitne de zîrâ

Cüdâ-yı bâde-i gül-reng-i rûy-ı âftâbuñdur

Fakat bu haliyle de sayın Tanyeri’nin nesre çevirirken ‘kurtulacağımı’ söylediği şairin bu yönde en küçük bir îmâsı yok beyitte. Çünkü can havliyle yüzdüğü bir deniz yok ki kurtulmak için gayret ve teşebbüsü de olsun. Onun derdi başka. Sevdiğinin güneşe benzeyen yüzünün gül renkli şarabıyla içini ısıttığı ve bir süredir ayrı düştüğü o sıcak demleri arıyor şair. Güneş yüzlü sevgilinin yaşattığı sıcacık anların kıymetini bilmeyen ve şimdi fitne kışının bir köşesinde kan yutarak ısınmaya çalışan gönlüne de adeta “oh olsun, bu bile az” diyerek çıkışıyor. Güneşin geçtiği bir beyitte “yaz” bulunması ne kadar tabii ise “kış”ın anılması da o kadar tabii değil midir? Hele bir de seven gönülleri buz kestiren “fitne” ve kış

günlerinde ısınmanın en rindâne yolu olan “bâde” varsa. Birinci mısra şöyle tespit edilmeliydi: **“Gönül kan yutsa az künc-i şitâ-yı fitnede zîrâ”**

Son örnek, eserin de son yazısına konu olan *Hasan Ziyâî Divânı*’ndan. Beytin, divanı neşredence okunuşu ve sayın Tanyeri’nin müdahalesi şöyle:

Ben ölince olurum saña efendi mâ’il

Zecr-i hicrûñle kerkese beni sen bir mû kıl

“Bu beytin altında da “Mısraın vezni bozuk” ihtarı var. Kerkese beni: beni kerkese şeklinde (takkîm-tehirle) yazarak bu beyti de düzeltilmiş olduk.” [s. 122]

Doğrusu bu şekliyle “Mısraın vezni bozuk” diyen naşir de, “kerkese” ve “beni” kelimelerini takdim-tehir yaparak veznin düzeleceğini söyleyen sayın Tanyeri de haklılar. Fakat asıl problem vezin bozukken de düzgünken de okuyanı hayrete düşüren mânâda gizli. “Kerkese mû kılmak” (akbabaya kıl etmek) nedir ki?! Bir şair, sevgilisine: “Sen, ayrılık sıkıntıyla akbabaya beni (veya beni akbabaya) bir kıl et” der mi?! Bütün kuşlar gibi akbabada da kıl değil tüy (yelek/telek) vardır ve gerçekte bütün bu açıklamalar yanlış okunmuş bir mısra üzerine yapıldığı için yersizdir. Muhtemelen ilk dizede geçen ‘öl-’ fiilinin çağrışım cazibesine kapılarak **“kerkese”** okunan ve hem vezni, hem de anlamı altüst eden kelime aslında **“gerekse”** olmalıdır. Olmalıdır ki, “Efendi! Sen, ayrılık eziyetinle (iğne-ipliği çevirip) beni bir kıla da döndürsen, benim meylim ölene dek yine sanadır, senin bulunduğun yöne doğru eğilirim” diyen lirik şairi, en azından bu mısradaki bozuk vezin töhmetinden kurtarabilelim: **“Zecr-i hicrûñle gerekse beni sen bir mû kıl”**

Bilimsel eleştiri, geniş ve sağlıklı bir paylaşım yoludur. Bu birkaç küçük örnek, sayın Tanyeri’nin *Divanlar Üstüne –Eleştiriler-*’de, bulunduğu yüzlerce haklı müdahaleyi ve onun müdekkik, müdebbir bir metin uzmanı olduğu gerçeğini asla gölgelemez. Hatta her akademisyen ve ilgilinin kütüphanesinde bulunması gereken bu eser, divan edebiyatı meraklılarının M. Ali Tanyeri gibi ehliyetli bir hocaya sahip olmakla ne kadar şanslı olduklarını da belgeler.

Osmanlı metinlerinin günümüze kazandırılmasına emek veren herkesin, hangi çatı altında olursa olsun yanyana ve omuzomuz olması gerektiğine inananlardanım. Çünkü bırakın binlerce beyitten oluşan bir metin kurmayı, kurulmuş bir metni eleştirirken bile ilgisine pek çok sürprizler hazırlayabilen divan şiiiri, bir avuç “hem-derd”in gayretleriyle anlaşılma ve anlatılmaya çalışılıyor.

‘Derd’imiz çok, ‘hem-derd’imiz de çoğalmalı...